

Institucionální vztah evropské bezpečnostní a obranné politiky a NATO

Jaká byla a je v současné době institucionální rovina vztahu tzv. evropské bezpečnostní a obranné politiky (respektive Evropské unie) a Organizace Severoatlantické smlouvy? Autor následujícího příspěvku sleduje vztahy NATO a EU v zásadě již od jejich institucionálního zahájení. Klade za cíl zjistit vzájemné institucionální vazby mezi oběma organizacemi a v rámci rozsahu práce stručně ohodnotit jejich stav. Jeho záměrem není podat vyčerpávající analýzu dané matérie, spíše se pokouší naznačit její základní rysy, aby se čtenář dokázal v dané, poměrně složité a komplikované mezinárodní a bezpečnostní problematice orientovat. Z hlediska dalšího rozvoje vztahu mezi oběma institucemi bude hrát klíčovou roli vývoj zahraničněpolitických a bezpečnostních koncepcí jak členských států, tak i obou organizací. V současnosti představuje nejaktuálnější zásah do doposud utvořeného rámce spolupráce „ústavní smlouva EU“, která ovšem doposud nevstoupila v platnost.

Po konci studené války se Evropa ocitla ve specifické situaci. Zatímco NATO hledalo nový směr svého vývoje a společnou vizi, Evropané se začali soustředit na vlastní bezpečnostní struktury. Potřeba vytvoření vztahu mezi EU a NATO vyplynula nejvíc v době změn způsobených změnou strategického prostředí po konci studené války. Proces vytváření **evropské bezpečnostní a obranné politiky** (ESDP - European Security and Defence Policy) a její současný stav proto odpovídá, dnes jako i dříve, aktivitám členských států EU na tomto poli. Avšak snahy směřující k budování ESDP spíše sklouzávají do roviny obecných politických deklarací a slibů na papíře než hmatatelných výsledků a skutečného, efektivního uplatnění současných omezených kapacit.

Geneze a počátky budování bezpečnostní dimenze EU

Zatímco NATO začalo hledat svou novou identitu, v rámci EU postupoval proces integrace. Úloha Západoevropské unie (WEU - Western European Union) vzrostla až v poslední dekádě bipolárního rozdělení světa, kdy po období „hibernace“ WEU nastala jakási epocha „znovuoživení“. Na zasedání v Haagu v říjnu 1987 Rada ministrů WEU přijala „Platformu o evropských bezpečnostních zájmech“, ve kterých bylo slavnostně potvrzeno rozhodnutí posílit evropský pilíř NATO a poskytnout integrované Evropě bezpečnostní a obranný rozměr.

Platforma definovala vztahy WEU k NATO a dalším organizacím, zároveň pojednávala o rozšíření WEU a o její úloze jako fóra pro pravidelné diskuze o obranných a bezpečnostních otázkách, které se týkají Evropy. Deklaratorní kroky evropských spojenců byly současně doplněny vůbec první operací WEU mimo území Evropy, která se v letech 1987 až 1988 zaměřila na zajištění volné plavby obchodních lodí a tankerů v Perském zálivu během iránsko-irácké války.

V roce 1991 byla v kontextu maastrichtské deklarace podepsána Deklarace o úloze Západoevropské unie a jejích vztazích s Evropskou unií a se Severoatlantickou aliancí. WEU se tak

stala evropským pilířem NATO i součástí evropské integrace. Kolektivní obrana byla podle doplněné bruselské smlouvy svěřena NATO, vzájemné vztahy založeny na vzájemné transparentnosti a komplementaritě. Země WEU se zavázaly řídit se stanovisky Aliance.

Otázka vlastní evropské bezpečnostní identity byla řešena kompromisně podpisem maastrichtské smlouvy. Cílem EU je – podle maastrichtské smlouvy – prosazovat svou vlastní identitu na mezinárodní scéně, zejména prováděním společné zahraniční a bezpečnostní politiky, včetně postupného vymezování společné obranné politiky.

V červnu 1992 v hotelu Petersberg deklarovaly členské státy WEU svou připravenost poskytnout vojenské jednotky z celého spektra svých konvenčních ozbrojených sil pro vojenské úkoly, které jsou prováděny pod vedením WEU.

Kromě příspěvku ke společné obraně v souladu s článkem 5 Washingtonské smlouvy a s článkem V novelizované podoby *bruselské smlouvy* mohou být vojenské jednotky členských států použity k následujícím typům vojenských úkolů (*petersbergské úkoly*): humanitárním a záchranným operacím, akcím k udržení míru (peace-keeping), nasazení bojových jednotek v crisis-managementu, včetně peace-makingu (peace enforcement). Tyto úkoly jsou v současné době výslovně stanoveny v článku 17 a tvoří integrální součást ESDP. Amsterodamská smlouva učinila z WEU „nedílnou část vývoje Unie“, když jí svěřila operační schopnosti.

Projekt budování společné zahraniční a bezpečnostní politiky (ESDP) má tedy počátky v diskuzi o existenci „evropského pilíře NATO“. Tyto debaty měly mimořádnou iniciační funkci při formulování bezpečnostní dimenze evropské integrace.

Existovaly dvě základní koncepce: první znamenala, že evropský pilíř bude jedním ze dvou „sloupů“ (evropského a amerického) v rámci NATO nebo, jak praví druhá koncepce, vně Severoatlantické organizace jako autonomní instituce Evropanů.

Zejména Francie hájila nezávislé evropské řešení, USA a Velká Británie se vyslovovaly pro „dvoupilířový model“ v rámci NATO. V kontextu EU se v té době mluvilo o ESDP (*European Security and Defence Policy – evropské bezpečnostní a obranné politice*), ale v NATO byla používána zkratka ESDI (*European Security and Defence Identity – evropská bezpečnostní a obranná identita*), což výstižně odráželo odlišné pojetí dané problematiky.

Vývoj ESDP do uzavření dohody s NATO

Spor mezi oběma výše zmíněnými koncepcemi byl vyřešen na ministerském setkání NATO v červnu 1996 v Berlíně. Aby se zamezilo vytváření paralelních struktur (zdvojování existujících struktur NATO) a s tím spojenému plýtvání nedostatečnými zdroji v transatlantickém rámci, shodli se Evropané a Američané na jednom evropském pilíři v rámci NATO. Tento pilíř by neměl vylučovat prvky autonomie, ale měl by vyloučit nadbytečnosti. Evropské struktury měly být napříště budovány v rámci NATO, přičemž jejich charakter by měl odpovídat tezi o oddělitelných, ale ne z hlediska vztahu k NATO oddělených silách. Formule pro toto pravidlo zní „separable but not separate“.

Předchůdkyní současné ESDP byla v podstatě až do poloviny roku 1998 – jako „evropský pilíř NATO“ – Západoevropská unie. To, že se z ESDP stal reálný mocensko-politický faktor, umožnilo sblížení pozic dvou členských států EU, Francie a Velké Británie, které se sešly 3. a 4. prosince 1998 ve francouzském St. Malo.

Britsko-francouzskému summitu v St. Malo předcházelo neformální zasedání Evropské rady v Pörtlachach 24.-25. 10. téhož roku, kde se již projevila změna britského postoje v otázce

začlenění WEU do EU a vytvoření nezávislých evropských vojenských sil. Důležitý je především fakt, že britský premiér Tony Blair přijal **francouzskou vizi silnější a společné evropské obrany**, která však nebude v žádném případě nahrazovat a podkopávat transatlantickou spolupráci. Na schůzce v St. Malo poprvé Velká Británie uznala, že EU je natolik legitimní institucí, aby v jejím rámci mohli Evropané o otázkách vlastní obrany jednat samostatně – WEU tak vlastně ztratila svůj *raison d'être*. Londýn souhlasil s naplněním kapacit ke kolektivní akci.

Sblížení vzájemných pozic ze strany Paříže znamenal francouzský souhlas s tím, že ESDP bude směřovat k celkovému posílení NATO (nikoliv mimo Alianci). Cílem není NATO nahradit či ji konkurovat, ale nalézt řešení, které by v úzké spolupráci s USA umožňovalo jednat podle situace jednou v atlantickém, jindy zase v čistě evropském rámci. Strategickým cílem je tedy schopnost autonomní akce EU.

Hlavní motivací ke sbližení evropských velmocí byla bezesporu ztráta jejich vlivu na světovou politiku. Z hlediska Velké Británie je to fakt, že Londýn chce být vůdčí silou v některé z integračních oblastí EU. Velkým katalyzátorem v procesu utváření ESDP byl zásah NATO v průběhu kosovské krize. V ní se ukázalo, že Evropa, konkrétně Evropská unie jako taková, není schopna uskutečnit operaci většího rozsahu, jako bylo např. bombardování Jugoslávie a následná mírová akce v Kosovu, bez vojenské síly USA, a to zvláště pokud jde o zpravodajské informace, prostředky komunikace a velení, použití leteckých sil, strategickou leteckou přepravu, logistickou podporu apod.

Vztah EU a NATO je založen na vazbách Aliance s WEU. Amsterodamská smlouva definovala vztah EU k WEU následovně: „Západoevropská unie je nedílnou součástí vývoje Unie, která poskytuje Unii přístup k operačním prostředkům“ a „Unie využívá WEU k vypracování a provádění rozhodnutí a akcí Unie, které mají dopad na obranu“. [1]

WEU byla postupně integrována do EU a stala se základem pro budoucí ESDP. Vstup amsterodamské smlouvy v platnost k 1. květnu 1999 znamenal významný posun v logice budování vztahu k NATO. Splynutí WEU s EU s sebou přineslo mnohá úskalí a obtíže. Z hlediska cíle vztahu EU a NATO je nejdůležitější, že WEU opustila roli jakéhosi spojovacího mostu mezi EU a NATO. Kvůli integraci do EU bylo potřeba vyřešit vzájemné vztahy mezi EU a NATO, které již nadále neměly být zprostředkovány WEU, ale mělo se již jednat o přímé vazby NATO a EU.

Na kolínském summitu v červnu 1999 převzala Evropská rada koncepci ze St. Malo a státy EU zahájily budování kapacit, instrumentů i institucí na národní, mnohonárodní a evropské úrovni. „EU musí vládnout autonomními rozhodovacími mechanismy podpořenými věrohodnými vojenskými silami. Dále EU musí disponovat potřebnými prostředky a schopnostmi. Zavazujeme se proto zkvalitnit evropskou vojenskou základnu, vycházející ze současných kapacit, a posílit k naplnění tohoto cíle vlastní bojový potenciál.“ Rada se rozhodla převzít Západoevropskou skupinu pro vyzbrojování (*WEAG - Western European Armaments Group*), Výzkumný ústav pro bezpečnost v Paříži a Satelitní středisko ve španělském Torrejónu. Funkčním cílem se má stát schopnost autonomně rozhodovat a v případě potřeby provést akce spadající pod petersberské mise, tj. plné spektrum prevence a zvládání krizí. [2]

Kolínské zasedání Rady znamenalo definitivní postoupení role WEU Evropské unii tím, že EU byly přiznány prostředky a kapacity k budování ESDP. EU tak *de facto* převzala roli WEU. Smlouva z Nice nadále upravuje článek 17 Smlouvy o EU v tom smyslu, že odstraňuje ustanovení definující vztah mezi Uníí a WEU.

Vývoj NATO ve vztahu k bezpečnostní dimenzi ESDP

NATO nemohlo na emancipační snahy Evropanů v obranné oblasti nereagovat. Zájem na posilování evropského pilíře NATO měly také USA, které doufaly, že se jim tak podaří zajistit větší odpovědnost Evropanů za svou bezpečnost a obranu. USA reflektovaly scénář, podle nějž se silnější Evropa měla stát silnějším partnerem USA v rámci NATO. V době před přijetím amsterodamské smlouvy se NATO zaměřila na formulování vztahu k WEU. Později však tato koncepce musela být opuštěna.

Z hlediska Aliance bylo nutné nejprve vyjasnit vztah s WEU. Bruselský summit NATO z ledna 1994 přinesl v závěrečné deklaraci vyjádření odhodlání členských států NATO poskytnout kolektivní prostředky a kapacity pro autonomní operaci WEU v rámci **společné zahraniční a bezpečnostní politiky** (*CFSP – Common Foreign and Security Policy*), a to na základě souhlasu Severoatlantické rady. Potřebná bezpečnostní dohoda mezi NATO a WEU byla podepsána 6. května 1996 v Bruselu. Na půdě Severoatlantické rady se 3. června téhož roku v Berlíně sešli ministři zahraničních věcí států NATO a dohodli se na budování ESDI v rámci NATO jako součásti vnitřní adaptace Aliance.

Problematickou ESDI se dále zabýval washingtonský summit NATO, který ve svých závěrech potvrdil, že „klíčové prvky berlínské agendy budování ESDI v rámci Aliance byly splněny“. Washingtonský summit NATO v dubnu 1999 potvrdil nastoupený směr budování bezpečnostní dimenze. EU a USA projeví evropské obranné iniciativě ze St. Malo jasnou podporu. Státy EU oficiálně získaly ujistění, že budou mít zaručený přístup ke kolektivním prostředkům a kapacitám NATO pro operace EU, kdy nebude NATO vojensky angažováno jako celek. Washingtonský summit byl důležitý i z hlediska vztahů se šesti státy, jež jsou sice členy NATO, ale nejsou členy EU (*NEEA – Non-EU European Allies*), především pak s podezřívavým Tureckem, které projeví souhlas s projektem ESDP.

Postoj USA k ESDI/ESDP z hlediska Aliance formulovala Madeleine Albrightová jako „3D“ (*Decoupling, Discrimination, Duplication*), tedy nenarušování transatlantické vazby a nekonkurenční zapojení jednotek pro úkoly NATO i ESDP (nekonkurence NATO), nediskriminace NEEA (status NEEA a jejich zapojení do rozhodovacího procesu EU v otázkách bezpečnosti), a konečně nezdvojování velitelských a plánovacích kapacit (zabránit akvizici prostředků, které již jsou vyčleněny pro použití v NATO). [3]

Generální tajemník NATO George Robertson později definoval vzájemný vztah pozitivně (na rozdíl od předešlého negativního vymezení) jako „3I“ – tedy *Indivisibility of the Alliance, Improved European Capabilities, Inclusiveness of All Partners*. [4]

Podmiňujícím faktorem pro přípravu vojenské operace pod vedením EU je tak zvaný „Berlín plus“, což je označení pro komplexní soubor dohod mezi NATO a EU založený na závěrech washingtonského summitu NATO a navazující na zasedání Severoatlantické rady NATO (*NAC – North Atlantic Council*) z léta 1996. Mezi jeho hlavní části patří NATO – EU Security Agreement, Dohoda přístupu k plánovacím strukturám NATO pro operace krizového managementu (*CMO – crisis management operations*) vedené EU, přístup k prostředkům a kapacitám NATO pro CMO vedené EU, Dohody o vztahu a konzultacích mezi NATO a EU během CMO při použití prostředků a kapacit NATO (strategický transport, mobilní velitelské a řídicí systémy atd.), Dohoda o použití velitelských struktur Aliance a postavení zástupce vrchního velitel vojsk NATO v Evropě (*DSACEUR – Deputy Supreme Allied Commander Europe*), tj. nejvyššího evropského vojenského činitele v integrovaném vojenském velení NATO, a přizpůsobení obranného plánování Aliance pro potřeby operací evropských sil.

Pro ujasnění dopadů ujednání z helsinského summitu EU a vztahů s NATO vnikly čtyři konzultační skupiny. Cílem první skupiny byla bezpečnostní dohoda pro výměnu informací. Druhá pracovní skupina se zaměřila na zlepšování evropských vojenských schopností (dříve, dnes již odložená - *Defence Capabilities Initiative*, DCI). Třetí skupina se zabývala mechanismy konzultace a spolupráce mezi oběma organizacemi.

Konečně otázce „Berlín plus“ se věnovala čtvrtá skupina, jejímž cílem byl stálý a zaručený přístup EU ke kapacitám NATO – především SHAPE a prostředkům strategické přepravy, mobilních prostředků pro řízení, komunikaci, velení a průzkum vlastněných většinou USA a pouze vyčleněných pro NATO. Náplní činnosti této skupiny byla identifikace odpovídajících velitelských struktur, především role DSACEUR a SHAPE.

Uzavření dohody a současná podoba vztahu ESDP a NATO

Nexistence dohody mezi EU a NATO blokovala možnost využívání požadovaných kapacit a prostředků, kterými disponuje NATO, a EU k nim bez odpovídajícího smluvního vztahu nemělo přístup. Problémem byly komplikované řecko-turecké vztahy, jenž bránily vytváření ESDP, protože Turecko blokovalo přijetí dohody o vztahu EU a NATO v otázce využívání prostředků a kapacit Aliance.

Na pozadí kodaňského summitu, uzavírajícího dánské předsednictví, došlo k zásadnímu rozhodnutí a průlomu v otázce vztahů ESDP a NATO. 16. prosince 2002 na společném zasedání Severoatlantické rady (NAC) a Politického a bezpečnostního výboru EU byla podepsána společná deklarace o „nové éře spolupráce mezi oběma organizacemi“, která obsahovala hlavní prvky dohody, uznání strategického partnerství a připravenost k jeho kodifikaci. Klíčovým předpokladem pro úspěch jednání byla změna tureckého postoje v otázce evropských spojenců v NATO stojících mimo EU (NEEA) a jejich participace na ESDP. [5]

14. března 2003 podepsal generální tajemník NATO George Robertson a řecký ministr zahraničních věcí George Papandreou zastupující řecké předsednictví EU v Athénách dohodu o bezpečnosti informací (*NATO-EU Agreement on Security of Information*). Dohoda ošetřuje nakládání s utajovanými a tajnými informacemi. NATO a EU se dohodly na společných bezpečnostních standardech ohledně sdílení a předávání informací a také konzultací a spolupráce v bezpečnostní oblasti.

S platností od 17. března roku 2003 byl založen v praxi fungující vztah mezi NATO a EU zakládající se na ustanovení „Berlín plus“, k čemuž došlo předáním EU mise NATO ve FYROM (bývalé jugoslávské republice Makedonii). Předcházející dohody (obsah „Berlín plus“, viz výše) jsou integrovány v tzv. rámcové úmluvě, která se zakládá na dohodě mezi generálním tajemníkem NATO a generálním tajemníkem/vysokým představitelem EU.

Vývoj ESDP po uzavření dohody s NATO

Ve světle blížící se války v Iráku nevypadala budoucnost ESDP přes veškeré proklamace evropských státníků zcela jednoznačně. Jak pokračující kritika projektu ESDP, tak i nedostatek kredibility obranné politiky EU ve Washingtonu mají společný jmenovatel, kterým je nedostatečná orientace EU na naplňování vojenských kapacit. Podle do značné míry oprávněných argumentů se EU v minulosti zaměřovala hlavně na institucionální zajištění ESDP. Spíše než na obsah se EU zaměřila na formu ESDP.

Bilaterální summit Francie a Velké Británie konaný 4. února 2003 ve francouzském Le Touquet měl znamenat výrazný impuls k překonání těchto nedostatků. Francouzský prezident Chirac a britský premiér Blair zde podepsali prohlášení o obraně, které mimo jiné blíže definuje jejich postoje v otázce „obraně eurozóny.“ V atmosféře schylující se spojenecké invaze do Iráku hovořili oba evropští představitelé o nutnosti stanovit závaznou minimální úroveň obranných výdajů a navrhli vytvoření nové agentury EU pro vývoj a nákup obranných kapacit.

Na jednání byla podrobněji dotčena kvalitativní (připravenost, efektivita vojenských sil a schopnost jejich nasazení, interoperabilita) ale i kvantitativní (obraně výdaje) kritéria v rámci ESDP. Výzvou pro stávající evropské sbory rychlého nasazení je francouzsko-britská představa o tom, že EU by měla být schopna nasadit letecké, námořní i pozemní síly během pěti až šesti dnů, namísto 60 dní v případě stávajících sil rychlé reakce EU (*ERRF – European Rapid Reaction Forces*). Je patrný posun od představy evropských sborů rychlé reakce, jako svého druhu mírového sboru, k věrohodné vojenské síle.

Převážně institucionální problematikou ESDP se ve srovnání se setkáním v Le Touquet zabýval summit Francie, Německa, Belgie a Lucemburska konaný koncem dubna 2003 v Bruselu. Představitelé angažovaných zemí potvrdili požadavek z Le Touquet na vytvoření agentury pro budování a zabezpečení evropského vojenského potenciálu (*European Agency for Development and Acquisition of Military Capabilities*). Mezi všemi návrhy, které účastníci summitu navrhovali k začlenění do připravované ústavní smlouvy EU, byl mj. požadavek možnosti zesílené spolupráce (*enhanced cooperation*) v oblasti obrany a redefinice petersberských úkolů, ve smyslu možnosti použít civilní i vojenské prostředky pro prevenci konfliktů, zvládání krizí a ostatních náročných misí (*odzbujovací akce*).

V kontextu evropské obrany by se součástí „evropské ústavy“ měla stát **„Evropská bezpečnostní a obranná unie“** (*ESDU - European Security and Defence Union*). V sedmi závěrečných bodech společného komuniké jsou navrhovány další nové instituce: evropské velitelství strategické letecké přepravy, několik evropských výcvikových center, dále evropský systém první pomoci při katastrofách (*European Union First Aid and Support team, EU-FAST*).

Snad nejkontroverznějším návrhem celé deklarace je plán na vytvoření zárodku evropského velitelství pro plánování a vedení operací Evropské unie. Představená iniciativa totiž narušuje dosavadní strategii nezdvojování existujících vojenských struktur NATO strukturami EU, a ani nepřináší výrazný pokrok při odstraňování evropských vojenských deficitů.

Některé z návrhů však zmiňují již vlastně existující struktury, když představují vizi o posílení a integraci stálého uskupení soustředěného kolem francouzsko-německé brigády včetně belgických a lucemburských sil v něm. Odečteme-li Španělsko, tak se fakticky jedná o **eurocorps** (eurosbor). „Vyhlašovat za cíl vytvoření již existujících jednotek, to je vskutku pozoruhodný krok, odůvodnitelný patrně jen snahou účastníků summitu vyjádřit svůj protiamerický postoj.“ [6]

Iniciativa „minisummitu“ byla vzápětí odmítnuta všemi ostatními členskými státy EU. Společným jmenovatelem pozice všech čtyř účastníků summitu byl v zásadě jejich nesouhlas s vojenskou operací v Iráku a jejich protiamerický postoj. Bruselský minisummit ale neznamená nějaké vážnější ohrožení transatlantických vztahů. Současně však představená iniciativa nevede k naplnění cílů ESDP a čtyřstranné návrhy působí spíše jako zdroj rozkolu než základ pro společnou politickou pozici členských států EU.

18. července 2003 byl předložen Návrh smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu vypracovaný Konventem o budoucnosti EU. V návrhu je potvrzena skutečnost, že ESDP je integrální součástí CFSP, vychází ze zásad Charty OSN a musí respektovat závazky kolektivní obrany jednotlivých členských států realizované v NATO a s nimiž musí být ESDP plně kompatibilní. [7]

Z hlediska vzájemného vztahu EU a NATO je důležité, že Evropská rada na konci roku 2003 potvrdila připravenost EU vyslat misi do Bosny a Hercegoviny (převzít stávající misi NATO) a uvítala ochotu Aliance zahájit vzájemné konzultace v této věci. Převzetí mise a realizace mise ESDP proběhne v souladu s ujednáními „Berlín plus“. Vztah EU a NATO je výrazem transatlantického partnerství a stále mechanismy, především pak „Berlín plus“, poskytují základ strategického partnerství mezi EU a NATO. Další rozvoj ESDP a vztahu EU k NATO bude spojen s Návrhem smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu. Návrh byl však na závěr italského předsednictví v prosinci 2003 na summitu Evropské rady v Bruselu odmítnut. Velmi se diskutovalo o přijetí „Evropské ústavy“ na závěr irského předsednictví v červnu 2004. Jedná se však již o samotnou ESDP, spíše než o vztah EU k NATO, který již byl deklarován dříve.

Závěrečná analýza institucionálních vztahů

Dosavadní evropské snahy o společnou bezpečnostní a obrannou politiku směřují až příliš často k budování velitelských struktur, akvizičních agentur bez reálných pravomocí, byrokratického a organizačního aparátu, nezdědka kopírujícího stávající instituce. Podobné tendence výstižně shrnují slova: „Přibývajících velitelství, štáby a ostatní složky (s nespočetnou již generalitou) dále ujíždají z krajíce vojenských výdajů na úkor akvizice a dalších potřeb armád. Paradoxně tak již svou pouhou existencí brzdí to, k čemu měly být zřízeny, tedy k rozvoji operačních polních sil a jejich koordinovanému použití v rámci deklarovaných záměrů Evropské unie a NATO.“ [8]

Vzájemný poměr mezi NATO a EU určuje především „Berlín plus“, který představuje nezbytné a klíčové ujednání mezi oběma strukturami. V současnosti je již překonán problém neuzavřené dohody s NATO, který byl tak dlouhou dobu způsoben neústupným a v důsledku kontraproduktivním postojem Turecka. Ankara zaujala pozici blokující uzavření dohody z vlastních důvodů, mezi nimiž dominovala snaha o zvýraznění nepostradatelnosti a přínosu tureckého spojení. Turecko se obávalo oslabení euroatlantické vazby a především vlastní izolace.

Problémem v institucionální rovině vztahu EU a NATO zůstává nevyhovující stav přístupu Unie ke kolektivním prostředkům NATO (letouny včasné výstrahy *AWACS - Airborne Warning and Control System*). Při operacích, kdy EU využívá kolektivních prostředků NATO, má tedy napříště Turecko, jako ostatní členové NATO, možnost při rozhodování zabránit konsensu, a tím použití aliančních prostředků blokovat. Na jednu stranu je zavedení mechanismu *ad hoc* rozhodování o poskytnutí kolektivních prostředků Aliance v případě krize nedostatečně flexibilní a znamená reálné ohrožení vedení operace v evropském rámci. Na druhou odráží tento mechanismus logiku fungování NATO a lze se také domnívat, že současná podoba institucionálního vztahu mezi oběma organizacemi posiluje snahu hledání a dosažení konsensu v NATO a současně - pro opačný případ - motivuje Evropany k posílení vlastních kapacit a prostředků.

Přístup k plánovacím a velitelským strukturám a kapacitám je však pro potřeby vedení operace EU zaručen automaticky v intencích ujednání „Berlín plus“. EU se rozhodne, zda bude při vedení operace, kdy není NATO angažována jako celek, využívat struktur a kapacit Aliance, či

využije pouze vlastní struktury. Přístup EU k definovaným strukturám a kapacitám v takovém případě není podmíněn předchozím souhlasem Severoatlantické rady (NAC). Důležitým se jeví i fakt, že „Berlín plus“ byl již v praxi vyzkoušen fiktivní operací „Atlantia“. [9]

Vymezení vzájemného vztahu EU a NATO v institucionální rovině nepředstavuje úplné uchopení problematiky a dále je tedy nezbytné zabývat se také reálnými možnostmi ESDP - především pak ve světle vojenské slabosti evropských spojenců. Tato problematika však již přesahuje vymezený rámec tématu článku.

Poznámky k textu:

- [1] Cit. čl.17/ex-čl. J.7, amsterodamské smlouvy.
- [2] RAŠEK, A. „Bezpečnostní politika České republiky při vstupu do Evropské unie.“ *Vojenské rozhledy* 2/2002, on-line verze (http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/2002_2/3.htm), KHOL, R. „Evropská bezpečnostní a obranná politika - odpověď na evropské bezpečnostní ambice?“ *Mezinárodní vztahy* 4/2000, s. 29-40.
- [3] Viz např. HORAN, D. E. (2001): *Closing the Gap between United States and European Military Capabilities*. National Defense University, National War College, on-line verze (<http://www.ndu.edu/library/n2/n015605D.pdf>).
- [4] ROBERTSON, G. „NATO in the new millennium.“ *NATO REVIEW*, Brussels, Winter/1999, pp. 3-7, on-line verze (<http://www.nato.int/docu/review/1999/9904-01.htm>).
- [5] Turecko se do té doby snažilo aplikovat model přidruženého členství k WEU i na ESDP, a tak se stát faktickým členem II. pilíře EU. KHOL, R. „Bezpečnostní a obranná politika EU: ambice a realita na počátku roku 2003.“ *Mezinárodní politika* 3/2003, s. 7-6. Srov. EU-NATO Declaration on ESDP, 16 December 2002, The Prague Summit and NATO's Transformation, s. 106-107.
- [6] KARÁSEK, T. „Evropská armáda: realita, projekt, fikce?“ *Mezinárodní politika* 8/2003, s. 25-27.
- [7] Viz *Návrh smlouvy o založení Ústavy pro Evropu*, čl. I-40.1;2 a 7, čl. III-214). Srov. ŠEDIVÝ, J. „Vnější dimenze Evropské ústavní smlouvy.“ *Mezinárodní politika* 11/2003, s. 6-7.
- [8] FUČÍK, J. „Evropská unie jde do zbraně.“ *Mezinárodní politika* 10/2003, s. 29-32.
- [9] Cvičení CMX/CME 03 proběhlo 19. až 26. listopadu 2003. Viz dále. MANCA, D. „Operation Atlantia: a Fictional Test for Berlin plus.“ *European Security Review*, ISIS Europe, No 20, December 2003.

Malý slovníček Evropské unie:

Evropská unie (EU). Cesta k EU začala r. 1951 založením Evropského společenství uhlí a oceli v Paříži (ESUO). V r. 1957 bylo v Římě založeno Evropské hospodářské společenství (EHS), tzv. *římská smlouva*, a Evropské společenství pro atomovou energii (EURATOM). Smlouva o EHS a téhož dne stejnými státy uzavřená smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii se rovněž nazývají **římské smlouvy**. Vstoupily v platnost 1. ledna 1958. EU je založena na třech společenstvích: na EHS, ESUO (dnes v rámci EHS) a ESAE (EURATOM), žádné z nich však vznikem EU nezaniká. Maastrichtská smlouva (1993) přeměnila EHS v *Evropské společenství* (ES), které je (stejně jako ESUO a ESAE) nadáno právní subjektivitou, kterou však Evropská unie nemá. Orgány Evropského společenství jsou tedy i orgány Evropské unie.

Západoevropská unie založena v Paříži v r. 1954. ZEU ukončila svou činnost k 1. 7. 2001 a její kompetence převzala EU. Smlouva z Nice nadále upravuje článek 17 Smlouvy o EU v tom smyslu, že odstraňuje ustanovení definující vztahy mezi Uníí a WEU. EU tak *de facto* převzala roli WEU.

Smlouva o Evropské unii se také neoficiálně nazývá podle nizozemského města Maastricht, kde byla v r. 1992 podepsána, **maastrichtskou smlouvou**. Spočívala na společné zahraniční a bezpečnostní politice, na spolupráci v oblasti justice a vnitra. Mj. stanovila, že nejpozději do r. 1999 bude zavedena jednotná evropská měna. V roce 1997 byla revidována a dílčím způsobem doplněna na mezinárodní konferenci členských států EU a jako tzv. **amsterdamská smlouva** vstoupila v platnost 1. 5. 1999.

Amsterdamská smlouva byla podepsána v červnu 1997 v Amsterdamu, obsahuje třetí zásadní změnu zakladatelských smluv Společenství – mj. o společné zahraniční a bezpečnostní politice. Vstoupila v platnost po ratifikaci všemi členskými státy 1. května 1999.

Smlouva z Nice je nazývána podle místa zasedání Evropské rady z prosince 2000. Jedná se v zásadě o balíček reforem, schválený 11. prosince, který vešel do dějin evropské integrace jako „Smlouva z Nice“ (rozdělení hlasů v Radě EU, možnosti intenzivnější spolupráce aj.). Smlouva připravila instituce na přistoupení většího počtu množství států, zmírnila možnost blokace v rámci více rychlostní Evropy a výrazně posílila menší státy unie. Objevila se zde i nová forma hlasování, a to tzv. „dvojitá většina“. V praxi hraje podstatnou roli jen kvalifikovaná většina, ale některá rozhodnutí mohou být zablokována, přestože byla posvěcena touto většinou. Jde o případ, který si vymohly velké státy, aby nemohly být tak snadno přehlasovány menšími státy unie (neboť vliv menších a malých států je v unii nadproporcionální).

Společná zahraniční a evropská politika (SZBP). Mluví-li se dnes v evropském kontextu o společné zahraniční a evropské politice je tím míněna spolupráce členských států EU v otázkách bezpečnostní a obranné politiky (*ESDP - Common Foreign and Security Policy*). Poprvé byla zakotvena v r. 1986 v tzv. Jednotném evropském aktu (JEA), coby „evropská politická spolupráce“ (EPS) i v zahraničně politických otázkách. Smlouvou o založení EU (maastrichtskou smlouvou, 2002) se EPS dále rozvinula a pod novým označením společná zahraniční a bezpečnostní politika – SZBP (*CFSP - Common Foreign and Security Policy*), se transformovala jako „druhý pilíř“ EU. ESDP je vnímána jako integrální součást CFSP, ačkoliv má poněkud odlišnou dynamiku.

Evropská rada je vrcholná schůzka nejvyšších státních a vládních představitelů členských států EU. Vznikla v r. 1974 jako Rada ministrů respektive Ministerská rada někdejšího Evropského společenství. Vrcholným orgánem EU se stala po uzavření Smlouvy o Evropské unii v Maastrichtu v r. 1992. Radu tvoří nejvyšší státní a vládní představitelé členských států EU, setkávají se dvakrát ročně pod vedením hlavy toho státu, který předsedá EU. Hlavním úkolem rady je stanovování dlouhodobých koncepcí EU a zásad jejich realizace. Evropskou radu nesmíme zaměňovat s Radou EU ani s Radou Evropy.

Rada Evropské unie jmenuje se tak od listopadu 1993, původní název zněl Rada ministrů. Představitelé členských států se mění podle projednávaného programu, takže to mohou být jednotliví národní ministři podle sektorové působnosti. Pokud se Rada zabývá společnou politikou EU, jsou jejími členy ministři zahraničí členských států (General Affairs Council).

Rada Evropy (RE) je mezinárodní organizace založená v r. 1949 ve Štrasburku ve Francii, kde má své stálé sídlo. Orientuje na spolupráci všech evropských národů. **Není právně ani organizačně spojena s EU**, proto ji musíme oddělovat od Evropské rady, vrcholného setkání nejvyšších státních a vládních činitelů členských států EU, v němž trvale pracují odborní ministři zemí EU.

Eurocorps (eurocorps), evropský vojenský sbor, je to vojenský zásahový útvar. Eurocorps oficiálně vznikl 5. listopadu 1993. K nasazení je připraven od 1. ledna 1995. Velitelství leží ve francouzském Štrasburku, vojenská základna je pak umístěna v německém Mullheimu. Eurocorps se skládá z vojenských jednotek Belgie, Německa, Francie, Lucemburska a Španělska.

Evropské síly rychlé reakce (ERRF - European Rapid Reaction Force) měly být plně operační do konce roku 2003. Perimetr jejich bojového nasazení je stanoven na čtyři tisíce kilometrů od hranic Evropské unie. ERRF není v žádném případě základem „evropské armády“. Struktura evropských sil odpovídá struktuře sborů rychlé reakce NATO (ARRC - Allied Command Europe Rapid Reaction Corps). Mezi oběma strukturami působí styčné velitelství a jednotky zúčastněných států budou v případě potřeby vyhrazeny pro ERRF.

Jednotný evropský akt (JEA) schválila Evropská rada v Lucembursku v prosinci 1985. JEA doplnil římské smlouvy z r. 1957 mj. o tzv. politiku evropské spolupráce (existující od r. 1970). Tím získala společná zahraniční politika tehdejších 12 členských států Evropských společenství právní základ.